

УДК 657421.1

Марія ФАЛІНСЬКА

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Резюме. Розглянуто проблемні питання визначення сутності поняття "матеріальні ресурси" та засади аналізу їх придбання й ефективності використання на підприємствах. На основі опрацювання спеціальної літератури наведено трактування зазначеного терміну різними авторами. Обґрунтовано, що потреба в матеріальних ресурсах поповнюється не тільки додатковим придбанням сировини, матеріалів і т.д., але й їх економічним витрачанням. Тому найважливішою умовою збільшення обсягу промислової продукції є комплексне і раціональне використання матеріальних ресурсів. У підвищенні ефективності використання матеріальних ресурсів велике значення відіграє економічний аналіз, який дозволяє відшукувати внутрішньогосподарські резерви скорочення матеріальних витрат.

Ключові слова: матеріальні ресурси, предмети праці, матеріальні цінності, матеріали, виробничі запаси, грошові засоби, виробнича програма, економічний аналіз, виробничий процес.

Mariia FALINSKA

ECONOMIC ESSENCE AND THE ANALYSIS OF THE MATERIAL RESOURCES EFFICIENT USE

Summary. The problem aspects of defining the notion "material resources" and the principles of the analysis of their acquisition and the efficiency of use in the enterprises were examined. On the basis of the special literature analysis the definitions of the mentioned notion by different authors were presented.

It was justified that the need in material resources is supplemented not only with the additional acquisition of raw materials etc. but also with its economical consumption. Therefore, the most important condition for increasing the amount of business products is the comprehensive and rational use of material resources. An important role in the increase of the efficient use of material resources is given to economic analysis that allows to find the internal reserves of financial costs reduction.

Under the market principles of management forming high labor productivity and the reduction of the materials use in the production are the basis of the stable work of enterprises and allow to obtain the maximum profit. As the material resources are the basis of any production process the emphasis should be placed on the efficient way of their use.

The attention is paid to the research of problems of improving the material resources use methods at all stages of economic development. The study of economic literature demonstrates that this problem is one of the main ones.

The analysis of many publications allows to state that the terminological confusion between such notions as "tangible assets", "objects of labor", "material resources", "materials", "productive funds" and "funds" exists.

Key words: material resources, objects of labor, tangible assets, materials, inventories, financial assets, production programme, economic analysis, production process.

Постановка проблеми. В умовах становлення ринкових засад господарювання основою стабільної роботи підприємства є висока продуктивність праці, зниження матеріаломісткості продукції, а на їх основі – отримання максимального прибутку. Оскільки основа будь-якого матеріального виробництва – матеріальні ресурси, то важливу роль має відігравати правильна організація їх використання.

Вивчення економічної літератури показує, що питання вдосконалення методики використання матеріальних ресурсів займає в ній одне з центральних місць. Однак аналіз багатьох публікацій дозволяє констатувати, що донині існує термінологічна плутанина у поняттях «матеріальні цінності», «предмети праці», «матеріальні ресурси», «матеріали», «виробничі запаси», «запаси».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями організації й обліку придбання та використання матеріальних ресурсів займалися такі відомі вітчизняні вчені-економісти: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, З.В. Гуцайлюк, В.П. Завгородній, В.І. Єфіменко, М.В. Кужельний,

А.М. Кузьмінський, Л.В. Нападовська, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, В.В. Сопко, І.Д. Фаріон, В.Г. Швець, М.Г. Чумаченко та ін. Вагомий внесок у вирішення зазначених проблем внесли зарубіжні вчені Х. Андерсон, З.В. Кир'янова, Д. Колдуелл, Б. Нідлз та ін.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню проблем удосконалення методики використання матеріальних ресурсів приділялося багато уваги на всіх етапах економічного розвитку.

Проте деякі питання з цієї проблематики потребують детальніших розробок і суттєвого удосконалення в зв'язку зі змінами суспільних пріоритетів і з огляду на галузеві особливості конкретного виробництва [4, с. 179].

В економічній літературі можна зустріти визначення поняття «матеріальні ресурси» (табл. 1).

Хоча всі вказані назви об'єктів дуже близькі за змістом, проте вони дещо відрізняються один від одного за складовими елементами. Термінологічний різнобій призводить до підміни й нечіткості визначення поняття «матеріальні ресурси», що пояснюється відсутністю в економічній літературі об'єктивної характеристики останніх [5, с. 174].

В економічній літературі існує й інша думка з приводу визначення суті категорії матеріальних ресурсів.

Матеріальні ресурси трактують як предмети, на які спрямована праця людини з метою отримання готового продукту. Предмети праці споживаються у виробничому процесі та повністю переносять свою вартість на продукт, змінюються після кожного виробничого циклу [10, с. 98].

Саме з таким визначенням категорії «матеріальні ресурси» погоджуємось і ми, бо вважаємо, що матеріальні ресурси за своєю економічною суттю є предметами праці, що в процесі виробництва перетворюються на продукцію і підлягають постійному поповненню.

Таблиця 1

Визначення поняття «матеріальні ресурси» в економічній літературі

Table 1

The definition of the notion “material resources” in the economic literature

№	Джерела	Визначення
1	Безруких П.С., Кашаев А.Н., Рогулин Д.А., Бухгалтерский учет: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 375с.	Матеріальні ресурси – сировина, матеріали, паливо та інші предмети праці (с. 94)
2	Пильменштейн Д.И. Основы бухгалтерского учета: учебное пособие. – Изд. 2-е переработ. и дополн. – М.: «Статистика», 1974. – 160 с.	Матеріальні ресурси підприємств і організацій сфери виробництва належать головним чином до виробничих запасів (с. 53)
3	Бухгалтерский учет: учебник. – 2-е изд., испр. и доп. / И.Е. Тишков, А.И. Балдинова, Т.М. Дементей и др.; под общ. ред. И.Е. Тишкова, А.И. Прищепы. – Мн.: Выш. шк., 1996. – 688 с.	Матеріальні ресурси (сировина, матеріали, куповані напівфабрикати, комплектуючі вироби, конструкції, деталі, паливо і т.д.) є предметами, на які спрямована праця людини з метою отримання готової продукції. На відміну від засобів праці, які зберігають свою форму у виробничому процесі та переносять свою вартість на продукцію поступово, предмети праці споживаються повністю, повністю переносять свою вартість на цю продукцію та замінюються після кожного виробничого циклу (с. 69)

3	Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика; за заг. ред. М.І. Молдованова. – К.: Техніка, – 688 с.	Матеріальні ресурси (англ.: <i>material [physical] resources</i>), засоби виробництва, які включають засоби праці та предмети праці (с. 625)
4	Гуцайлюк З.В. Учет материальных ресурсов в пищевой промышленности. – К.: Техніка, 1983.–104 с.	Класифікація матеріальних ресурсів: сировина й основні матеріали, куповані напівфабрикати і комплектуючі вироби, допоміжні матеріали; запаси і продукція підсобного сільського господарства; тара і тарні матеріали; паливо; «запас»; частини (с. 6)
5	Пушкар, М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.	Класифікація матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, палива, запасних частин, малоцінних і швидкозношуваних предметів, води, енергетичних ресурсів, відходів виробництва) (с. 335)

У своїй діяльності підприємства використовують різноманітні матеріальні ресурси: сировину, матеріали, паливо, енергію, запасні частини, комплектуючі вироби тощо. Успішне функціонування промислового виробництва можливе за умови своєчасного його забезпечення цими ресурсами. Неперервність та одночасність витрачання матеріальних ресурсів потребує їх постійного надходження і формування складських запасів матеріальних ресурсів. Залишки сировини, матеріалів та інших аналогічних цінностей показуються в складі виробничих запасів – однієї зі складових оборотних активів підприємства.

Потреба в матеріальних ресурсах поповнюється не тільки додатковим придбанням сировини, матеріалів і т.д., але й їх економним витрачанням. Тому найважливішою умовою збільшення обсягу промислової продукції є комплексне та раціональне використання матеріальних ресурсів. У підвищенні ефективності використання матеріальних ресурсів велике значення відіграє економічний аналіз, який дозволяє відшукати внутрішньогосподарські резерви скорочення матеріальних витрат.

Аналіз матеріальних ресурсів має за мету забезпечити ефективне виконання виробничої програми за рахунок зведення до мінімуму матеріальних і транспортних витрат, зменшення обсягу виробничих запасів, зниження цін на ресурси та підвищення їх якості.

Для досягнення поставленої мети аналізу необхідно розв'язати комплекс таких завдань:

1. Оцінювання потреби підприємства в матеріальних ресурсах, забезпечення відповідності між кількістю придбаних матеріалів і потребою в них.
2. Оцінювання стану, структури і динаміки виробничих запасів.
3. Оцінювання руху та структури споживання виробничих запасів за певний період і в динаміці.
4. Побудова ефективних систем контролю за рухом виробничих запасів.
5. Оцінювання обґрунтованості та ефективності формування портфеля замовлень на виробничі запаси: динаміки гуртових цін на виробничі запаси, вивчення термінів, умов поставок та порядку розрахунку обсягів виробничих запасів.
6. Оцінювання виконання плану постачання підприємства матеріальними ресурсами за обсягом, асортиментом, структурою й термінами поставки.
7. Аналіз обґрунтованості й прогресивності норм витрачання матеріальних ресурсів.
8. Оцінювання динаміки і виконання плану за показниками використання матеріальних ресурсів.

9. Систематизація факторів, які зумовили відхилення фактичних показників використання матеріальних ресурсів від планових або від відповідних показників минулого періоду та кількісне вимірювання впливу цих факторів на виявлені відхилення.
10. Виявлення та оцінювання внутрівиробничих резервів економії матеріальних ресурсів і збільшення на цій основі випуску продукції, зниження величини матеріальних витрат.
11. Оцінювання можливих варіантів мобілізації виявлених резервів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів [8, с. 86 – 87].

Джерелами інформації для аналізу матеріальних ресурсів є.

1. Первинні документи на відпуск, використання матеріальних ресурсів у виробництві:
 - Прибутковий ордер, акт приймання матеріалів.
 - Картка складського обліку матеріалів, відомість обліку залишків матеріалів на складі.
 - Сигнальна довідка про відхилення фактичного залишку матеріалів від встановлених норм запасу.
 - Лімітно-забірні карти і вимоги на відпускання матеріалів.
 - Вимога на понадлімітну видачу матеріальних ресурсів (з позначкою).
 - Накладні на внутрішнє переміщення матеріалів.
 - Рапорти, місячні звіти виробничих одиниць про використання сировини, палива на виробництві й т.п.
2. Інформація про відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Рахунок 20 «Виробничі запаси» та його субрахунки, а саме: 201 «Сировини і матеріали», 202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби», 203 «Паливо», 203 «Тара й тарні матеріали», 205 «Будівельні матеріали», 206 «Матеріали, предані в переробку», 207 «Запасні частини», 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення», 209 «Інші матеріали».
3. Регістри аналітичного й синтетичного обліку.
4. Фінансова звітність.
5. Статистична звітність.
6. Планові дані. План матеріально-технічного постачання; договори на постачання матеріальних ресурсів; оперативні дані відділу постачання про виконання договорів поставок, дані відділу головного технолога про норми витрачання матеріальних ресурсів і їх зміни.
7. Нормативно-довідкові дані, які регулюють господарську діяльність; господарсько-правові документи, матеріали обстежень, перевірок, спостережень, конструкторська і технологічна документація, інформація, отримана в ході маркетингових досліджень тощо.

Важливе значення має дослідження й аналіз зовнішніх умов підприємницької діяльності з точки зору з'ясування реального стану на ринку матеріальних ресурсів, умов, в яких підприємству доводиться проводити їх пошук та придбання.

Важливим фактором забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами є правильність розрахунку потреби в них. Розрахунок потреби у виробничих запасах необхідний тому, що на його основі формується тактика організації матеріально-технічного постачання, визначаються постачальники, терміни й обсяги поставок. Оцінювання потреби в матеріальних ресурсах здійснює відділ постачання разом з виробничо-технічним та планово-економічним відділами.

Проблема оптимізації розмірів виробничих запасів є надзвичайно актуальною. Це пов'язано з тим, що підприємства несуть значні витрати, пов'язані зі складуванням, псуванням, старінням товарно-матеріальних цінностей. Крім того, значні виробничі запаси – це «омертвіння» грошових засобів, які у них вкладені, недоотримання прибутку в результаті інших інвестиційних можливостей. Разом з тим достатньо великий запас матеріальних ресурсів

рятує підприємство від зупинки виробництва чи придбання дорогих матеріалів – замінників, зберігає грошові засоби від інфляції. Більша кількість замовлень при придбанні матеріальних ресурсів, хоч і призводить до утворення великих запасів, але має зміст тоді, коли підприємство може домогтися від постачальників зниження ціни (так як великий розмір замовлень часто передбачає деякі пільги, що надаються постачальником як знижка ціни).

Висновки. Для ефективного використання матеріальних ресурсів в умовах ринкових відносин є проблемні аспекти, які потребують негайного вирішення:

- запровадження на підприємствах ефективної системи управлінського обліку, і, зокрема, обліку матеріальних ресурсів;
- запровадження ефективних логістичних систем управління матеріальними ресурсами та визначення обсягу інформації для їх обслуговування;
- вибір оптимальної організації фінансового й управлінського обліку в плані їх взаємодії.

Отже, ми бачимо, що існує ряд проблем щодо вдосконалення методики використання, які вимагають негайного вирішення. Для того, щоб вирішити ці проблеми, необхідні:

- досконале й стабільне законодавство;
- розроблення таких інформаційних програм, які б повністю замінили ручне опрацювання інформації, давали можливість отримувати швидко, а головне точну інформацію;
- розроблення ефективних моделей взаємодії фінансового й управлінського обліку на конкретному підприємстві тощо.

Вважаємо, що вирішення вищезазначених проблем, забезпечить створення сприятливих умов для існування й ефективного функціонування вітчизняних підприємств.

Conclusions. Summarizing the results of the study, we may conclude that there are problem aspects in the efficient use of material resources under market relations that require to be immediately solved. They are as follows:

- introduction of effective business management accounting system, accounting of material resources in particular;
- introduction of effective logistics systems of managing the material resources and determining the amount of information for its serving;
- selection of optimal organization of financial and management accounting in terms of their interaction.

For the solution of these problems it is required:

- the legislation to be complete and stable;
- to develop such information programs, which could totally replace manual process of information and provide the opportunity to get the timely accurate information;
- to develop the effective models of interaction of financial and management accounting in the enterprise etc.

We consider that the solution of these problems will provide the creation of favorable conditions for existence and effective functioning of domestic enterprises.

Використана література

1. Безруких, П.С. Бухгалтерский учет: учебник – 2-е изд., перераб. и доп. [Текст] / П.С. Безруких, А.Н. Кашаев, Д.А. Рогулин. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 375 с.
2. Гуцайлюк, З.В. Учет материальных ресурсов в пищевой промышленности [Текст] / З.В. Гуцайлюк. – К.: Техніка, 1983. – 104 с.
3. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика; за заг. ред. М.І. Молдованова. – К.: Техніка, 1993. – 688 с.
4. Крамарчук, С. Напрямки вдосконалення обліку і аналізу матеріальних ресурсів у ринкових умовах [Текст] / С. Крамарчук // Галицький економічний вісник. – 2007. – №4. – С. 179 – 188.
5. Крамарчук, С. Уточнення сутності матеріальних ресурсів як об'єкта обліку [Текст] / С. Крамарчук // Наукові

- записки ТНПУ. Серія: економіка. – Т. – 2007. – С. 173 – 176.
6. Пильменштейн, Д.И. Основы бухгалтерського учета: учебное пособие. – Изд. 2-е, перераб. и доп. [Текст] / Д.И. Пильменштейн. – М.: Статистика, 1974. – 160 с.
 7. Пушкар, М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): монографія [Текст] / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.
 8. Серединська, В.М. Економічний аналіз [Текст] / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович. – Тернопіль: Астон, 2007. – 416 с.
 9. Тишков, И.Е. Бухгалтерский учет: ученик. – 2-е изд., испр. и доп. [Текст] / И.Е.Тишков, А.И. Балдинова, Т.М. Дементей и др.; под общ. ред. И.Е. Тишкова, А.И. Прищепы. – Мн.: Выш. шк., 1996. – 688 с.
 10. Чеченьев, В.И. Бухгалтерский учет [Текст] / В.И. Чеченьев. – М.: ИНФРА – М, 2001. – 256 с.